

Dogodki iz življenja čmrljev in čebel samotark

Zvezek 3, Leto 2012

KAZALO

Janez Grad	Moja doživetja s čmrlji v letu 2012	2
Jurij Nabergoj	Poročila o gojenju čmrljev in samotark v letu 2012	7
Jurij Nabergoj	Štanetova zgodba	9
Tomaž Oštir	Čmrlji iz obrobja Krakovskega pragozda in Gorjancev	10
Andreja Narad	Čmrlji v kompostniku	13
Jerko Bodlaj	Zakaj pa Čmrlje?	14
Franc Ovsec	Ali so čmrlji postali žrtev človeka?	17
Alenka Marovt	Čmrlji – opraševalci paradižnika v pokitem rastlinjaku	19
Ferdinand Haler	podjetja »Paradajz« iz Turnišča	20
Darinka Šetinc	Ljudje smo tudi del narave	21
	Brenčeči lepotci v mojem objektivu	21

Zbral: **Janez Grad**, janez.grad@siol.com

Uredil: **Danilo Bevk**, danilo.bevk@gmail.com

Besedila prispevkov niso lektorirana in recenzirana in ne odražajo nujno (tudi) mnenja urednika.

Letošnje leto je bilo glede vremenskih razmer izstopajoče iz okvira običajnih let. Pomlad je bila »obrnjena na glavo«, marec je bil vroč, april in še maj za njim pa sta bila nenavadno mrzla in deževna, saj je v aprilu sneg pobelil pokrajino vse nad 350 m nadmorske višine. Posledice takšnega obrata, in še vročega suhega prvega dela poletja, so bile za žuželke, pa tudi nekatere druge živali, na primer »ta rdeče« polže, porazne. Gnezda čmrljev, ki so jih že ustvarile matice, ki so se zaradi toplega marca zgodaj vrnila s prezimovališča, je aprilsko vreme uničilo. To se je potem odrazilo skozi vse poletje. Preživele so le redke družine in število zapaženih delavk na paši, pri večini vrst čmrljev in v večjem delu Slovenije, se je opazno zmanjšalo. Suho poletje pa je povzročilo še pomanjkanje hrane (medičine). Spomladi naslednje leto bomo lahko ocenili, kako je vse to vplivalo na stanje čmrljev pri nas.

Moje dejavnosti na področju čmrljev lahko razdelim na naslednje sklope: (1) opazovanje v naravi (predvsem na travnikih in na robovih le-teh), (2) gojenje in druge aktivnosti na domačem vrtu (na primer štetje izletavanj na pašo), (3) informativna in svetovalna dejavnost (predavanja, prispevki v časopisih, komuniciranje z ljubitelji narave in čmrljev),

(4) organizacija predstavitve novih poštних znamk ČMRLJI.

Ad 1.

Tudi letos sva skupaj z ženo obiskala kar nekaj lokacij s čmrlji in se pogovarjala o čmrljih s prebivalci tam okoli, s katerimi se že pozna iz prejšnjih let. Ugotavljal sem, da je čmrljev letos manj kot druga leta. Marsikje sem naletel na nedavno pokošene travnike in zato tam pač nisem videl ničesar. Zelo pa me skrbi tudi vedno obširnejša izraba travnikov za pašo goveda in drobnice, saj na popasenem travniku ne ostane ne cvetja in tudi ne nedotaknjenih čmrljih gnezd. Kot najbolj izstopajoč primer od krajev, ki sem jih obiskal, je travnik okrog cerkve na vrhu Limbarske gore, kjer je bilo v preteklosti cvetje v izobilju, na njem pa več vrst čmrljev. Letos je travnik z žico razkasan na več delov, kjer se pasejo krave. Na kar veliki površini sem po večkratnem obhodu našel le nekaj delavk. K sreči sem ob povratku domov iz avta opazil večjo njivo cvetoče črne detelje, na njej pa kar veliko število čmrljev različnih vrst. Opaženo podajam v *Preglednici 1*.

Slika 1: Družina *B. lapidarius* na vrhuncu razvoja: delavke, mlade matice in samčki.

Preglednica 1: Datumi opazovanja čmrljev v letu 2012, mesta (kraji) opazovanja in zapažene vrste čmrljev na okoliških travnikih (oznaka »x«).

Datum	Kraj opazovanja	Bom.:	la	ru	xx	hae	so	tt	ho	lu/te	pa	hu	sy	pr	hy	tt2	ar
25.02. – 21.10.	Petelinje (Dol pri Ljubljani)		x	x		x			x	x	x	x		x	x		x
19.04. – 07.08.	Kamnica/Osredke (Dol ...)		x	x		x			x	x	x	x(g)	x	x	x		x
03.06.	Dol pri Ljubljani (v lopi gasilskega doma)								x(g)								
14.07.	Laze: rastje ob cesti (Dol...)									x	x						
05.,06. oktober	Ljubljana-Vič									x	x				x		
07.07.	Prevoje (g), Kandrše, Vače		x	x						x	x	x	x		x(g)		x
20.07.	Kranj. Rak – žagerski mlin		x			x			x	x(m)	x	x					x
20.07.	Panoram. cesta (Olševa)		x(nad Solčavo)						x	x(m)	x	x					
30.07.	Kamniška Bistrica		x														
03.08.	Zali log, Sorica (zelo malo čmrljev)		x							x	x						
05.08.	Turjak, Sodražica(1e B. la.)		x(1)								x	x	x				x
05.08.	Runarsko (Bloška planota)		x						x(1)		x	x					
05.08.	Babno polje (čebel. Troha)		x			x				x	x	x					
16.08.	Jezersko: pokošeno, nevihta																
09.09.	Limbarska gora		x		x			x		x	x	x	x				x
11.09.	Mirnski grad (Mirna)									x(m)							
18.09.	Zasavska Sveta gora							x(s)		x							
21.09.	Vinje (Dol ...)									x(g)							

Opombe:

1. Ker čmrlje *B. lu.* in *B. te.* v naravi medsebojno težko razlikujemo, sem možnost medsebojne zamenjave nakazal z znakom poševne črtice med imenoma čmrljev.
2. »x(g)« ... najdeno je bilo tudi čmrlje gnezdo.
3. »x(m)« ...majhen črno-rumeno-bel zemeljski čmrlj z visokim tonom brenčanja!.
4. »x(število)« ... »število« primerkov; na primer (5) pomeni 5 opaženih čmrljev.
5. »x(s)« ...samčki: oranžnorumene dlačice na čelu, rdečeoranžen ovratnik, za 1 obroček daljši oranžen zadek in višji ton brenčanja kot pri *B. la.*

Legenda:

B. pr. ...*Bombus pratorum* - pomladanski zemeljski čmrlj,
B. te. ...*B. terrestris* - temni zemeljski čmrlj,
B. lu. ...*B. lucorum* - svetli zemeljski čmrlj,
B. ho. ...*B. hortorum* - vrtni zemeljski čmrlj,
B. ar. ...*B. argillaceus* - temnokrili zemeljski čmrlj,
B. la. ...*B. lapidarius* - veliki črno-rdeči čmrlj,
B. hy. ...*B. hypnorum* - drevesni čmrlj,
B. pa. ...*B. pascuorum* - rjavi čmrlj,
B. hu. ...*B. humilis* - travniški čmrlj,
B. sy. ...*B. sylvarum* - sivi čmrlj,
B. ru. ...*B. ruderarius* - mali črno-rdeči čmrlj,
B. xx. »*B. la.*« z motnosivobelim zadkom,
B. hae....*B. haematurus* – sredozemski čmrlj; kot *B. pr.*, le da ima zelo širok rumen trak dlačic na zadku in nato črn zadek,
B. so. ...*B. soroeensis* – črno –rdeča različica
B. tt. ...»*B. la.*« z rumenim trakom dlačic na temenu oprsja.
B. tt2. »*B. la.*« z bledosivobelim ovratnikom in bledooranžnim zadkom.

Preglednica 2: Naseljeni čmrlji v čmrljaku in dveh hišicah v Petelinjah v letu 2012.

Vrsta čmrljev	število matic	število družin z delavkami	število družin z mladimi maticami
<i>B. pr.</i>	1	1	1
<i>B. pa</i>	2	2	2
<i>B. ho.</i>	1	1	1 (ogrebel v lopi gasilskega doma v Dolu pri Ljubljani)
<i>B. hu.</i>	12	12	11
<i>B. sy.</i>	1	1	1
<i>B. la.</i>	2	2	2
Skupaj	19	19	18

Ad 2.

Čmrlji so imeli na voljo okrog 40 panjev, razporejenih v čmrljaku in dveh hišicah, postavljenih na travnati površini okrog doma. Prva se je s prezimovališča vrnila matica *B. pratorum*, 21. februarja. V marcu se je vrnilo še pet drugih matic, 3 *B. pratorum*, *B. hypnorum* in *B. lapidarius*, ujel pa sem tudi matico *B. argillaceus*, ki je rada sprejela ponujeno gnezdo. V aprilu se je nato vselilo 13 matic, 3 *B. pascuorum*, 9 *B. humilis* in *B. lapidarius*, ujel pa sem še matico *B. sylvarum*, ki je ustvarila močno družino; v maju se je vrnilo še 6 matic, 4 *B. humilis* in 2 *B. lapidarius*; kot zadnja se je 8. maja vselila *B. lapidarius*.

Mrzli in deževni dnevi v aprilu in maju so opravili svoje in mnoge matice so preminile ali zapustile panje, čeprav sem nekatere ponoči prenašal v klet. Predvsem mi je bilo žal, da nista ostali matici *B. hypnorum* in *B. argillaceus*, ki je imela v gnezdu že kupček zalege. V *Razpredelnici* 2 je prikazano končno stanje števila družin, v katerih so se izlegle delavke, v nekaterih pa kasneje še mlade matice in samčki.

Letošnje poletno obdobje sem izkoristil za opazovanje in štetje izletavanja čmrljev na pašo preko dneva. Štetje sem opravil v več dneh na dveh družinah *B. humilis*, dveh družinah *B. lapidarius*, in na po eni družini *B. sylvarum*, *B. pascuorum* ter *B. hortorum*. Ugotovil sem, da imajo *B. humilis* najkrajši »delovnik« - zjutraj pričnejo izletavati kot zadnji, zvečer pa prvi končajo, medtem ko *B. lapidarius* in *B. hortorum* »vstajajo« najbolj zgodaj in

izletavanje končajo pozno zvečer. Sem pa že lani štel izletavanje čmrljev *B. hypnorum*, sicer le na en sam lep topel dan, saj imajo le-ti zelo kratko življenjsko obdobje, vendar, upošteva več dnevno opazovanje njihovega izletavanja, lahko trdim, da pričnejo izletavati že ob prvem jutranjem svitu in se vračajo zvečer vse do teme, spadajo torej med najbolj delovne vrste. Je pa zanimivo, da lahko kar nekaj delavk noč prespi zunaj, izven gnezda in se, nekatere že z nabrano obnožino, vrnejo domov zjutraj. To velja za vse vrste in tudi za lepo vreme, medtem ko vemo, da ob nenadnih nalivih kar nekaj delavk obtiči na rastlinah in se vrnejo po končanem dežju, lahko tudi šele naslednji dan.

Kot posebno zanimiva pri jutranjem izletavanju delavk je bila ugotovitev, da pri (močnejših) družinah *B. lapidarius*, *B. pascuorum* in *B. humilis* delavke izletavajo v skupinah po 1, 2, 3, 4 ali celo 5 delavk z nekaj sekundnim do dvominutnim presledkom med dvema čmrljema v skupini, in do 10 ali celo več minutnim presledkom med zaporednima skupinama. Na primer:

18.7.2012 med 6-sto in 9-to uro so delavke opazovanih *B. lapidarius* izletavale takole:

(1) - 33 - (1) - 20 - (1) - 10 - (1) - 19 - 4(3) - 10 - 2(2) - 5 - 5(3) - 3 - 3(2) - 3 - 3(4) - 3 - 2(3) - 3 - 3(5) ...

kjer pomeni

(1) izletel 1 čmrlj, m(n) v m minutah izletelo n čmrljev, m število minut, ko ni izletel noben čmrlj.

Kasneje, preko dne, pa je pogosto opazno, da se skoraj hkrati vrne s paše po več delavk, nato pa tudi do četrt ali pol ure nobena. Ali to pomeni, da čmrlji izletavajo po nekem »voznem redu« (urniku, biološki uri, medsebojnem komuniciranju)? To še ni dognano, sta pa nemška znanstvenika Anna Dornhaus in Lars Hittka z univerze v Wuerzburgu, pri opazovanju delavk zemeljskih čmrljev, ki so se vrnile s paše, ugotovila prav posebno obnašanje, ki naj bi sporočalo sodelavkam dobro pašo (D.K.: Aufregende Nachrichten, Kommunikation bei Erdhummeln / Verraten Duftspuren Nahrung?. Frankf. Allg. Ztg., 14. 8. 2002).

Kot hudi neprijetnosti pri gojenju v letošnjem letu naj omenim dolgo vroče sušno obdobje poleti, ko sem moral čmrlje hraniti in pa neverjetno napadalnost voščenih vešč, ki so vdrle v vse panje. Družine sem reševal tako, da sem, v napadeni družini, zvečer najprej polovil vse čmrlje v stekleničke (z dovolj zraka in prostora), nato očistil satje, odstranil napadene dele, ostalo pa zložil na nek karton, očistil panj, mah in vse ličinke vešče pa zažgal. V panj sem nato vložil nov mah, vanj zložil satje, dodal nekaj hrane in vrgel vanj čmrlje iz stekleničk. Seveda sem izhod iz panja pred tem zamašil, po opravljenem delu pa panj hitro pokril. Zjutraj sem nato panj odnesel na staro mesto in odprl. Tako sem uspešno rešil družine pred propadom.

Ad 3.

Tudi letos sem imel več vrst sodelovanja z znanimi pa tudi preje še neznanimi ljudmi, ki so imeli nek interes za spoznavanje čmrljev. Tako sem:

1) Imel **razgovor z novinarji**, ki so objavili reportažo v časopisu ali imeli TV oddajo:

- Jana Vejnovič, Tudi čmrlji oprašujejo. Slovenske novice, priloga Raj doma, 27. marec 2012.

- Ivan Sivec, ČMRLJI. Finance, št. 81/3738, priloga Weekend, št. 17, 26. april 2012.

- Alenka Marovt, ČMRLJI, POP-TV – PREVERJENO, 12. junij 2012.

2) Objavil prispevek:

- Grad, Janez, ČMRLJI, Bumblebees, Hummeln. Bilten, št. 92, leto. 2012. Pošta Slovenije, str. 4-9, 28. september 2012. ISSN 1854-2891

- Grad, Janez, Čmrlji *Bombus soroeensis* v Sloveniji. Slovenski čebelar, št. 11, letnik CXIV, november 2012, str. 362-363. Čebelarska zveza Slovenije. ISSN 0350-4697

3) Imel predavanje v okviru:

- **Inner Wheel klub**, Ljubljana: Čmrlji, pomembni in ogroženi opraševalci. Ljubljana, Hotel Union, 10. januar 2012.

- **Društvo AJDA ŠTAJERSKA**, Soseska 13, 3312 Prebold: Čmrlji –zgodnji opraševalci. Kulturni Center v Rogaški Slatini, 14. marec 2012.

- **ekofejst Galicija**: Čmrlji – zgodnji opraševalci. Ecoci, Oskrbimo Slovenijo, KS Galicija, Lokacija »Stara šola«, Velika Pirešica 1, Žalec, 13. oktober 2012.

- **Predstavitev priložnostnih poštnih znamk iz serije Živalstvo - Čmrlji**: Vsebinska predstavitev. Pošta Slovenije, Filatelistična zveza Slovenije, Čebelarska zveza Slovenije, Erbergovi paviljoni graščine, Dol pri Ljubljani, 28. september 2012.

- **Društvo Ajda Posočje**, Tolmin: Čmrlji – ogroženi a pomembni opraševalci kulturnih rastlin. Knjižnica Cirila Kosmača, Tolmin, 7. november 2012.

4) Imel **razgovor in posvetovanje z ljubitelji narave** ob raznih dogodkih s čmrlji, kar kaže na vedno večjo osveščenost in skrb za ohranitev čmrljev pri Slovencih. Na primer:

- mrtvi (zastrupljeni ali od vročine umrli?) čmrlji *B. hypnorum* na dvorišču hiše (g-a Renata Flis, Prevoje); gnezdo pod streho, krito s temnorjavimi strešniki.

- čmrlji *B. pascuorum* v kompostniku ; uničevali so jih hrošči – skarabeji (g-a Andreja Narad, Oplotnica).

- najdeno gnezdo *B. pascuorum* na travniku ob gozdu (g-a Joža Kokalj, Vinje, Dol pri Ljubljani).

- čmrlji v naših gorah (g-a Darinka Šetinc, Ljubljana).

5) Kot dotedanji predsednik Komisije za alternativno opraševanje UO ČZS sem **organiziral** 13. srečanje Komisije za alternativno opraševanje, ki je bilo 12. aprila 2012 na Čebelarskem centru Slovenije, Brdo pri Lukovici. Na srečanju je o čebelah v Kambodži predaval slovenski čebelar Tomaž Oštir, ki tam proučuje čebele.

Ad 4.

28. septembra 2012 je bila v Erbergovih paviljonih graščine Dol pri Ljubljani predstavitev novih priložnostnih znamk ČMRLJI. Pošta Slovenije je tega dne izdala serijo 4 znamk s čmrlji in dva ovitka prvega dne z znamkami s čmrlji, žigosanimi s posebnim poštnim žigom prvega dne pošte 1262 Dol pri Ljubljani. Organizatorji predstavitve so bili Pošta Slovenije (govorec direktor PE Ljubljana g. Evgen Zadnik), Filatelistična zveza Slovenije (govorec podpredsednik FZS g. Igor Pirc) in Čebelarska zveza Slovenije (govorec podpredsednik ČZS g. Marko Alauf), prostore pa je odstopila Občina Dol pri Ljubljani (govorec župan g. Primož Zupančič). Organizatorji so se strinjali, da je predstavitev potekala v Dolu pri Ljubljani in da je bilo na poštnem žigu prvega dne ime pošte v Dolu. To je bilo priznanje moji pobudi in mojemu prizadevanju za izdajo znamk s čmrlji. Prošnjo v ta namen sem na Pošto Slovenije naslovil že leta 2001, na mojo pobudo pa je ČZS prošnjo ponovila v letu 2008, na kar se je Pošta odločila, da bo znamke izdala 28. septembra 2012.

Slika 2: Paviljon graščine Dol pri Ljubljani.

Štiri vrste čmrljev, ki naj bi bili prikazani na znamkah je izbrala skupina članov komisije za alternativne opraševalce (dr. Danilo Bevk, dr. Andrej Gogala, dr. Janez Grad, Aljaž Jenič, dr. Peter Kozmus), s čimer sta se strinjali komisija in s tem tudi ČZS. Od 4 oblikovalcev znamk, ki so se prijavili na natečaj Pošte, so bili sprejeti motivi znamk, ki jih je oblikovala gospa Andrejka Čufer, članica komisije za alternativne opraševalce, na ovitkih prvega dne pa sta prikazani moji fotografiji dveh družin čmrljev, ki jih je ob sodelovanju z menoj primerno preoblikovala g-a A. Čufer.

Slika 3: Poster Pošte Slovenija na predstavitvi znamk ČMRLJI, Dol pri Ljubljani, 28. september 2012.

Predstavniki Pošte Slovenije, gospod Evgen Zadnik, je udeležencem predstavitve znamk podaril spominske ovitke z znamkami in Biltenom št. 92, predstavnika ČZS, gospoda podpredsednika Marko Alauf in tajnika Anton Tomec pa sta nastopajočim podarila 5 izvodov knjige »Pomembni in ogroženi opraševalci – Čmrlji v Sloveniji«. Za pogostitev udeležencev so poskrbeli ČD

Dolsko, moja soproga Nežka in njena nečakinja Polonca Mihelčič ter Občina Dol pri Ljubljani.

Na dan predstavitve znamk je bila odprta tudi razstava, ki smo jo pripravili g. Mirko Šubelj, upravitelj paviljonov graščine v Dolu, g-a Lilli Beden, Pošta Slovenija PE Ljubljana in jaz kot koordinator med ČZS in Pošto Slovenije. Na njej so bile razstavljene(-i) **(1)** znamke s čebelami, ki jih je prijazno posodila g-a Cirila Haler, Dobriša vas 67, 3301 Petrovče; **(2)** fotografije znamk s čmrlji, ki nam jih je po e-pošti poslal prof. dr. Wit Chmielewski, Research Institute of Pomology & Floriculture, Putawy, Poljska; **(3)** zbirka čmrljev, last g. Aljaža Jeniča; **(4)** poster s fotografijami novih znamk s čmrlji, ki ga je posredovala Pošta in **(5)** moje fotografije čmrljev, panji, satje in literatura o čmrljih.

Slika 4: Fotografije znamk s čmrlji, last prof. Wit Chmielewski-ja, Poljska.

Slika 5: Fotografija znamk s čebelami iz zbirke gospe Cirile Haler, Dobriša vas.

Udeleženci predstavitve in razstave znamk so pohvalili organizacijo in izvedbo le-teh.

POROČILO O GOJENJU ČMRLJEV IN SAMOTARK V LETU 2012

Jurij Nabergoj

Kraj postavitve panjev: vas Prežganje, 20 km vzhodno od Ljubljane, n .v. 590 m; v bregu, ki se spušča proti J J Z

ČMRLJI

Postavljeni panji:

- glineni	4
- leseni	6
- betonski kvadrovec	1

Način postavitve: posamično, raztreseni po parceli – eden (za *B. hypnorum*) na drevesu, en glinen lonček v zemlji, ostali na tleh – od 10 do 50 cm nad zemljo.

Splošne ugotovitve

Prvega čmrlja (*B. terrestris*) sem opazil 2. marca na telohu. V drugi polovici marca je bilo suho vreme in razmeroma toplo.

Opaziti je bilo razmeroma veliko matic zemeljskih čmrljev. Vsi poskusi naselitve pa so bili neuspešni. Zelo malo je bilo *B. hypnorum*, ki so po navadi zelo zgodnji. Prvo matico *B. lapidarius* sem opazil 21. marca. Naseljevanje panjev je lepo potekalo. Sredi aprila je bilo opaziti vletanje in izletanje čmrljev v desetih panjih. Druga polovica meseca pa je bila bolj deževna in hladna. »Promet« pri večini panjev je usahnil ... Panj na drevesu sploh ni bil naseljen, v lončeni panj v zemlji pa se je naselila rojka.

Naseljeni so ostali le trije panji:

- *B. pratorum* v glinenem nadzemljskem panju, ki sem ga vselil v začetku aprila
- *B. pascuorum* v lesenem panju
- *B. humilis* v lesenem panju, v katerega se je sam vselil, in to ne skozi glavni vhod, ampak skozi špranjo ob strani

Druge letošnje ugotovitve, ki si jih velja zapomniti

- Če imaš samostojne panje, je treba preprečiti dostop mravljam. Že pri namestitvi panja se je tega treba zavedati. Sam se tega lotevam na dva načina: pri lesenih panjih preprečim dostop z sadjarskim lepilnim trakom, nadzemni glineni panj pa postavim na pladenj z vodo. Letos je bilo mravelj še posebno veliko. V dveh panjih je bila moja intervencija prepozna, kar je imelo za posledico, da se družina ni razvila.
- V enem nadzemnem glinenem panju sem nekega dne opazil, da je potem, ko je v panju že bila matica, vletela še druga. Drugi dan sem ob panju opazil, da ena matica vsa »bolna« lazi po tleh. Ni mogla vzleteti. Sprašujem se, če ni bila žrtev boja z drugo matico v panju. Rezultat pa je bil, da pozneje nisem opazil vletati ali izletati nobene matice več. Ko sem odprl panj, sem opazil le en velik »lonček« z medicino ...

- V glinene panje se ne sme dajati volnene preje, ker se sicer dela kondenz. Letos sem to upošteval in sem dajal v te panje druge materiale (mah, ptičje gnezdo) in nisem imel problemov. Sem pa tudi bolj pazil na zračenje.
- Če pravočasno opaziš, da so se naselile večje, se dokaj uspešno lahko družino preseli v novi, čisti panj. Pri tem je treba posebej paziti, da matica ne pobegne.
- Na parceli je bilo letos čmrljev zelo malo. Na vrtu imam veliko navadnih poljskih makov, ker je zelo lepo opazovati, kako se čmrlji »kopajo« v njihovih cvetovih. Letos nisem na makih videl niti enega samega čmrlja. Čmrljev tudi na drugih rastlinah, ki jih sicer privabljajo, na vrtu letos skoraj ni bilo.
- Preteklo leto je bilo glede os rekordno. Bile so prav nadležne na slivah in jabolkih. Vdrle so celo v gnezdo čmrljev in kradle med. Letos os praktično ni bilo. Iz ene skrajnosti v drugo ... Kaj je temu vzrok?
- Sršenov tudi skoraj ni bilo. Pač pa se je ena sršenja matica hotela naseliti v nenaseljeni čmrljev panj. Ko sem odprtino zadela, je začela delati satovje v nenaseljeni gnezdilnici za sinice. Ko sem tudi to zadela, je hotela zgraditi gnezdo pod napuščem. Tudi tam sem odprtino zadela in slednjič je odnehala.

ČEBELE SAMOTARKE

Za čebele samotarke imam pripravljena tri bivališča:

- leseni kos trama, navrtan (2)
- betonski kvadrovec s številnimi izvotljenimi bezgovimi paličicami (1)

Opažanja:

- Čebel samotark je bilo nekoliko manj kot prejšnje leto.
- »Promet« je bil izključno aprila. Ne vem pa, katere vrste so se naselile.
- Letos nisem opazil samčkov, ki so prejšnje leto že letali okoli »panjev« kakšen teden prej, preden so začele letati samice.

- Če izvrtiš luknje v siporeks, se čebele samotarke vanje ne naselijo. Tudi če v luknjo dam cevko iz bezga, jo čebela ne sprejme.
- Ko so cevke iz bezga v betonskem kvadrovcu »napolnjene«, je treba preprečiti, da ne postanejo plen ptičev. Detel? Pomaga ustrezna mrežica.

STANETOVA ZGODBA

Jurij Nabergoj

Ko sem bil še otrok, mi je skrivnosti narave najlepše odkrival pet let starejši brat Stane. Nekoč je pri košnji naletel v travi na čmrlje gnezdo. Naredila sva panj in v njega ogrebla satje. Kako zanimivo je bilo potem na domačem vrtu opazovati vletanje in izletanje pridnih delavk in kako sladek in dišeč je bil med, ki smo ga s slamico sesali iz malih »lončkov«. Nepozabni, lepi spomini.

Petdeset let pozneje, ko sem ravno končeval svojo delovno dobo in se pripravljaj na upokojitev, sem v Delu prebral reportažo o dr. Janezu Gradu, ki da ima v Petelinjah pri Dolskem pravi čmrljak s številnimi panji za čmrlje. Povezal sem se z njim in dobil mnogo koristnih informacij o gojenju čmrljev. Na internetu sem pregledoval nemške, angleške in italijanske strani o čmrljih in ugotovil, da se s čmrlji po svetu ljubiteljsko ukvarja pravzaprav precej ljudi, ki imajo radi naravo.

Tako sem na svojem vikendu na Prežganju zgradil svoj prvi panj. Seveda se z enim panjem nisem zadovoljil in v nekaj letih je število panjev naraslo na enajst. Postal sem član »čmrljarskega društva« in z zanimanjem za čmrlje okužil kar nekaj ljudi po Sloveniji – med njimi tudi brata Staneta.

Tudi on je na svojem vrtu v Vipavi, kjer je živel, namestil panje za čmrlje in bil pri tem zelo uspešen. Vselej je imel naseljenih več panjev, lani celo vseh šest. Vsako leto spomladi sva se po telefonu obveščala o prvem pojavljanju čmrljev, o uspehih pri naselitvi panjev; ob vsakem mojem obisku pa so bili obvezna tema pogovorov tudi čmrlji in skupaj sva pregledala vse panje.

Tako je bilo več let, dokler se ni mojega brata letošnjo zimo lotila zahrbtna bolezen. Začel je hirati. Hodil je v bolnico in se vračal domov. Na vsakem obisku je bilo opaziti, da se mu stanje slabša. Vedeli smo, da bolezen ni ozdravljiva in da mu je ostalo le še nekaj mesecev življenja.

Ko sem ga letos obiskal v mesecu aprilu, je bilo z njegovo boleznijo že tako hudo, da smo se težko pogovarjali. Pogovora nisem hotel obrniti na čmrlje. Mislil sem si, da v takšnem stanju pač nima več nobenega interesa zanje ali pa da mu misel nanje povzroča bolečino, saj je to ena od prijetnih stvari v življenju, ki se mu – »o groza«, izteka. Tudi on je z veliko težavo pripovedoval o vsem drugem, le o tem, kaj se dogaja s čmrlji v njegovih panjih na vrtu, ne.

Ko sva maja meseca govorila po telefonu, pa mi je sam dejal: »Letos pa ni čmrljev, vsi panji so izgleda prazni.«

Junija meseca je bil Stane spet v bolnici in po vrnitvi iz nje se mu je zdravstveno stanje nekoliko izboljšalo. Spet je začel hoditi na vrt. Toda konec tega meseca, mu je po vrnitvi z vrta postalo slabo. Zgrudil se je. Poklicali so »rešilca«, ki ga je odpeljal v bolnico. Tam je čez nekaj ur umrl.

Po pogrebu mi je bratova žena povedala, da ji je Stane po svojem zadnjem obisku na vrtu naročil: »Povej Juriju, da sem odprl en panj, za katerega sem bil prepričan, da je prazen, pa se je iz njega usula množica čmrljev.«

Čmrlji, lep spomin iz mladosti in prijetna strast v zrelih letih – lahko ti polepšajo celo zadnji dan življenja.

ČMRLJI IZ OBROBJA KRAKOVskega PRAGOZDA IN GORJANCEV

Tomaž Oštir

Jugovzhodni del Gorjancev zaradi stečišča s Panonsko nižino v Beli krajini in na vzhodu Dolenjske od Šentjernejske ravnine pa vse do Hrvaške meje predstavlja kot življenjski prostor za žuželke posebnost v Sloveniji. Sicer celinsko podnebje z dokaj ostrimi zimami, ki pa se hitreje zaključijo kot na predelih severno od Otočca. Pomladanski jugovshodni veter povzroči, da se zemlja tu ogreva hitreje in včasih tudi za teden dni ali več prej ozelenijo travniki. Še eno posebnost predstavlja Krakovski gozd in manjši podobni ostanki predvsem hrastovega in javorjevega gozda, ki na močvirnatih tleh zadržuje vlago in ohranja podrastje skozi vse leto. Tudi Gorjanci predstavljajo zanimiv vir hrane in zatočišče žuželkam. Po pobočjih, ki se vzdigujejo iz Panonske nižine do višine 621m najdemo še vedno veliko travnikov – gozdnih jas, ki sicer zaradi nadmorske višine počasneje ozelenijo in zacvetijo, a cvetijo postopoma od vznožja navzgor in tako nudijo isto pašo daljše časovno obdobje na relativno kratkih razdaljah vsega nekaj sto metrov, kar pa za čmrlje in čebele ni nobena ovira. Zaradi težjega dostopa in strmine je košnja še vedno opravljena na enostaven način z lahkimi kosilnicam in traktorji, kar ni tako nasilen poseg v naravo kot je košnja za silažo v ravninskih predelih.

Najpomembnejše pa je, da se kosi le enkrat letno. Tako travniki zacvetijo in nudijo kvalitetno hrano žuželkam, ki se hranijo s pelodom in nektarjem. Ostale kmetijske dejavnosti praktično ni.

Predvidevam, da so to nekateri od pomembnejših vzrokov, da na obrobju Gorjancev živi še kar nekaj vrst različnih čmrljev. Namreč ravninski del je zaradi

plodne zemlje panonske nižine izrabljen za intenzivno kmetijstvo, kar pomeni veliko insekticidov in pesticidov, ki predstavljajo resno grožnjo tako žuželkam kot ljudem.

ČLOVEKOV ODNOS DO ČMRLJEV V PRETEKLOSTI

Še ne tako dolgo nazaj, pred le nekaj desetletji so se strmi travniki po Gorjancih kosili v veliki meri z ročnimi kosami in redkimi kosilnicami, enkrat letno v začetku julija. Najstarejši spomini na čmrlje so povezani s košnjo travnikov.

Skoraj vsako sezono smo na travniku pri košnji odkrili dve ali tri družinice čmrljev, ponavadi črnčkov ali rjavčkov. Otroci, smo dobili od koscev navodila, da gnezdo družinice preložimo v običajno škatlo od

keksov. To bodo naše čebele in če bomo lepo ravnali z njimi, nam bodo nabrali še slajšega medu kot čebele. To smo previdno in nežno tudi storili. Čmrlji so do večera vleteli v škatlo. Zaprli smo jo in ponosno odnesli v dolino. Tam smo jih še kakšen mesec ali dva opazovali pri delu. Na kar so na naše veliko razočaranje vsako leto iznenada zapustili gnezdo, še predno so satje napolnili z medom. Vendar smo tu in tam pri pregledu družinice le naleteli na kašen lonček napolnjen z lesketajočim se nektarjem. Seveda smo ga z veseljem posrkali s slamico. Med čmrljev je bil slasten.

Gnezda, ki smo jih spregledali, smo običajno naslednji dan našli razkopana. Čez noč jih je izsledila lisica in ostali so samo še koščki satja razsuti okoli nekdanjega gnezda.

Dogodki s prestavljanji čmrljev v škatle, so bili vedno povezani z obilico smeha, pa tudi kakšnim pikom. Seveda smo jih hitro spregledali, da se ne branijo z napadom, kot čebele, temveč so se ob našem vdoru v gnezdo ulegli na bok ali hrbet, ter s premikanjem zadka dali jasno vedeti, kaj se bo zgodilo, če se le-tega dotaknemo.

Spomini starejših generacij na čmrlje so ravno tako iz otroštva, na čas, ko še niso poznali električnih pastirjev in so bili sladki bomboni dragocena redkost. Medtem, ko so čuvali krave so zalezovali čmrlje. Poznali so svetlikajoče se voščene posodice v gnezdu polne medicne. Gnezda niso razdirali, le tu in tam so praznili

lončke. Tako se je godilo čmrljem na tem delu Gorjancev, v času, ko se še nihče ni spraševal o njihovi vlogi v naravi, še manj razmišljal, da lahko določene vrste za vedno izginejo.

NAJBOLJ POGOSTI ČMRLJI NA OBROBJU KRAKOVskega GOZDA IN GORJANCEV

Podatki o čmrljih na tem področju so dokumentirani v obdobju 2010 -2012. Zaradi boljše predstave naj navedem, da so podatki z Gorjancev zbrani na območju Kozarjev in Opatove gore, za vznožje Gorjancev pa smatram območje v okolici Kostanjevice na Krki v radiju treh kilometrov (Orehovec, Slivje, Vel. podlog). Tudi sama zračna razdalja med vznožjem Gorjancev in najbolj oddaljeno točko mojih najdb ne presega treh km, kar pa za čmrlje ne predstavlja nepremostljivo razdaljo.

Nekatere vrste so bolj prepoznavne, druge težje, zato obstaja možnost zamenjave predvsem pri vrstah čmrljev *B. lucorum* in *B. terrestris*. Podatki z Gorjancev so pridobljeni pri vsega sedmih obiskih Gorjancev, medtem ko so podatki z vznožja, nastajali skozi vsa tri leta. Zato predvidevam, da so podatki o vrstah na Gorjancih zaenkrat nepopolni, zagotovo tu živi še kakšna vrsta čmrljev, ki jo v kratkih obiskih nisem uspel dokumentirati ali prepoznati. Pri prepoznavanju sta mi strokovno pomagala g. dr. Janez Grad in g. dr. Andrej Gogala.

Evidentirani čmrlji okolica Kostanjevice na Krki	Evidentirani čmrlji Gorjanci:
1. <i>Bombus pascuorum</i> (30.3.12-S)	1. <i>Bombus lapidarius</i> (13.7.11)
2. <i>B. pratorum</i> – matica (18.3.12-O)	2. <i>Bombus pascuorum</i> (15.7.11)
3. <i>Bombus hypnorum</i> – matica (24.3.12-S)	3. <i>Bombus lucorum</i> (15.7.11) ali <i>B. terrestris</i>
4. <i>Bombus haematurus</i> – matica (18.3.12-O)	4. <i>Bombus terrestris</i> (6.9.12) ali <i>B. lucorum</i>
5. <i>B. argillaceus</i> -matica (6.4.12-S)	5. <i>Bombus argillaceus</i> – samček (15.7.11)
6. <i>B. hortorum</i> matica (6.4.12-S)	6. <i>Bombus pratorum</i> (13.7.11)
7. <i>Bombus terrestris</i> – matica (31.3.12-S)	
8. <i>Bombus lucorum</i> (29.5.12-O)	
9. <i>Bombus ruderalis</i> (3.5.12-S)	
10. <i>Bombus humilis</i> – (13.7.11)	
11. <i>Bombus lapidarius</i> (30.3.12-S)	
12. <i>B. (Psithyrus)</i> sp.(30.3.12-S) – kukavičji čmrlj	

Skupno 11 različnih vrst in ena kukavičja vrsta.

ČMRLJARJENJE V LETU 2012

Prvi pomladanski dnevi v marcu, so bili zelo obetavni. Zimo je preživel kar lepo število matic. Žal se je že po nekaj toplejših dnevih izkazalo, da rastline navkljub obilnemu cvetenju ne nudijo medicene. To se je prvo pokazalo pri čebelah, vendar slednje imajo zalogo. Nikoli doslej nisem imel v rokah toliko čmrljev kot to leto. Nesrečne čmrlje matice so vletavale v panje čebel, tako pri pregledovanju satov, kot pri čiščenju, zaradi sladkega vonja. Našel sem jih onemogle – sestradane na vhodih v panje, v travi pred panji in bližnji okolici. Največ med 28. in 31. marcem. Najdene matice sem postavil na sonce in nahranil s sladkorno raztopino ali kar z medom. Po nekaj minutah so živahne odletele.

Poskusil sem z naselitvijo dveh matic *B. haematurus*. Našel sem jih na šipah oken starejše hiše, v kateri nihče ne živi. Domnevam, da so v njej prezimile, ali pa so vanjo vletele čez dan, ko so bila odprta vrata. Nahranjene sem namestil v topla gnezda. Vendar so jih zapustile. Z matico *B. terrestris* sem skoraj uspel, po naselitvi sem jo še enkrat opazil, kako je izletela iz panja po nekaj dneh, potem pa nikoli več.

Povsem po naključju sem v začetku maja, pri pospravljanju pod premičnim zabojnikom čebel prišel do letošnje družinice čmrljev. Z grabljami sem pri odstranjevanu listja odstranil tudi kos deske, pod katerim je bilo gnezdece. Najprej sem zaslišal brenčanje, potem pa še opazil dva odletela čmrlja.

Hitro sem poiskal in pobral satje, kupček zaprtih celic. S kleščami za lovljenje matic, sem si pomagal uloviti matico. Presenetljivo, samo ona ni zapustila gnezda – satja v mahu in travi. Matico in satje sem pospravil v toplo leseno škatlo, ki mi je že služila kot panj za čmrlje, še prej sem vanjo zložil suho travo in mah, verjetno ostanki mišjega gnezda.. V tem času sem opazil prvo delavko, kako je krožila okoli mesta, kjer je bilo nekoč gnezdo. Ulovil sem jo in za njo še tri. Vse

sem zaprl v škatlo, v katero sem nastavil tudi sladkorno raztopino.

Tam, kjer je bilo nekoč gnezdo, sem v zemljo skopal prostorno luknjo, katero sem obložil z deskami in vanjo položil moj panj z družinico. Vse je bilo skoraj kot pred mojim posegom. Po nekaj urah, bila je že temna noč, sem odprl vhod v panj. Vse je bilo mirno. Zjutraj sem malo od gnezda našel še eno delavko, bila je otrpla od mrazu. Nahranil sem jo in spustil v panj. Naselitev je bila uspešna in družinica se je kar lepo razvila v naslednjih dveh mesecih.

Nenavadno, nekaj popolnoma novega pri moji družinici je bilo to, da vedno, ko sem odprl panj, je iz njega pobegnila glavnina čmrljev. Moje prejšnje izkušnje so bile, da so se ulegli na hrbet in čuvali svoje gnezdo. Zaradi te plahosti, so bili pregledi redki, saj jih nisem želel pretirano vznemirjati. Septembra sem pri pregledu ugotovil, da je družinica že razpadla. Presenetljivo sem v drobirju našel tudi odmrle delavke (4) in nekaj celic še neizležene zalege z že razvitimi osebki. Satje je bilo plesnivo in v drobirju polno uši, ki sicer niso zajedavci temveč bolj priskledniki. No, naokoli čebelnjaka po številnih cveticah pa je navkljub vsemu letalo nekaj mladih matic.

Bombus haematurus

ČMRLJI V KOMPOSTNIKU

Andreja Narad, Oplotnica

Letošnjo pomlad smo se iz mesta, kjer smo živeli v bloku, preselili v hišo pod Pohorje. Poleg hiše je košček zemlje, kjer smo si pričeli urejati vrt. Z možem sva se odločila, da bo naše vrtnarjenje bio, zato sva postavila na rob vrta dva kompostnika. Vsa družina je pridno polnila oba kompostnika, dokler nekega dne nismo doživeli presenečenja.

V kompostnik sem odnesla nekaj bio odpadkov, ko sem dvignila pokrov je v notranjosti zelo zašumelo. Spustila sem pokrov kompostnika in moja prva misel je bila, da so se vanj naselile čebele. Sosedo sem prosila za pomoč. Mi smo se namreč komaj priselili, soseda pa je poznala čebelarja, ki bi bil pripravljen poskrbeti za »čebele«, ki so se naselile v kompostniku. Sosedo je poklicala čebelarja, ki pa nam je povedal, da so to čmrlji, ne pa čebele. Rekel je, naj jih pustimo v kompostniku, saj imajo kratko življenjsko dobo in bodo jeseni poginili. Mož, sinova in jaz smo bili rahlo zmedeni, po drugi strani pa prijetno presenečeni. Po pravici povedano do tedaj nisem o čmrljih vedela skoraj nič, razen to, da letajo in da so podobni čebelam. Kolikor se spomnim, smo v osnovni šoli namenili precej besed čebelam, čmrlje pa smo le bežno omenili. Iz mojega ranega otroštva pa mi je ostal tudi strah pred njimi, saj sva se z enim čmrljem zaletela in končalo se je tako, da me je pičil pod oko. Spomnim se, da je mama na mestu pika iskala želo, pa ga ni našla, ostala pa je precejšnja oteklina.

Kljub obisku čebelarja, ki nam je obrazložil na kratko, kako ravnati s čmrlji (da jih pustimo tam, kjer so), me je še vedno nekaj gnalo, da poiščem informacijo, kdo se ukvarja s preučevanjem ali vzrejo čmrljev. Poklicala sem na Čebelarsko zvezo Slovenije, kjer so mi dali kontaktno številko gospoda doktorja Grada. Poklicala sem ga in mu povedala našo zgodbo o čmrljih v kompostniku. Gospod Grad je z zanimanjem poslušal moje pripovedovanje, povedal mi je tudi veliko informacij in svojih izkušenj glede čmrljev, ki so bile zame zelo dragocene. Na ta

način je mene ter ostale člane moje družine pomiril in v nas še bolj zbudil zanimanje za te male leteče kosmatince.

Redno smo hodili opazovat naše nove prijatelje čmrlje. Naša družina si je nekako štela v čast, da so čmrlji za svoj dom izbrali ravno naš kompostnik. Mož jim je celo prinesel nekaj slame, da so si lahko v kotu kompostnika uredili gnezdo. Dva čmrlja pa sta si izbrala rezidenco v čebulni lupini. Od časa do časa sta naša sinova tudi poskusila narediti kakšno fotografijo, vendar zaradi malih čmrljev in velikega kompostnika fotografije niso najbolje uspevale.

Ko smo vsake toliko časa člani naše družine pokukali v notranjost kompostnika, kaj se dogaja, je vedno nekaj lezlo pod slamo, čmrlja v čebulni lupini pa se tudi nista dala motiti. Nekega dne pa sva z možem bila zelo presenečena, kajti v kompostniku sva opazila, da delajo družbo čmrljem tudi hrošči skarabeji. Sprva sva mislila, da živijo v nekakšnem sožitju, saj na daleč ni izgledalo, da bi bilo kaj narobe. Ko pa sva opazila, da so se nekateri hrošči celo naselili v čmrlje gnezdo, sva postala bolj pozorna, kaj se dogaja. Videti je bilo, da se čmrlji zelo trudijo, da bi hrošče pregnali iz svojega prostora, vendar se hrošči nikakor niso hoteli umakniti. Še več, izgledalo je celo, da ti hrošči nekaj jedo, kot bi jedli nekakšne ličinke. Zato je mož vse skarabeje previdno izvlekel in odstranil. Med posegom je nekaj čmrljev prišlo ven iz gnezda, zato jih nisva več motila. Zopet

sem se obrnila na gospoda Grada in ga prosila za nasvet. Svetoval nam je, naj odstranimo vse skarabeje iz kompostnika. Na najino žalost se je izkazalo, da so skarabeji popolnoma uničili gnezdo in da od gnezda ni ostalo skoraj nič. Tisti čmrlji, ki so ostali, nekateri so v boju s skarabeji ostali brez enega krila, so si za silo uredili bivališče. Naša družina pa je še naprej budno spremljala dogajanje v kompostniku in vsakega novega skarabeja odstranila.

Naši čmrlji so nas razveseljevali še nekje do sredine oktobra. Sedaj pa je kompostnik prazen in čaka, da ga z možem prestaviva na drugo mesto. Naša družina pa upa, da se je katera od čmrljih matic vendarle zarila globoko v zemljo in nas bodo čmrlji naslednje leto znova obiskali in razveseljevali.

ZAKAJ PA ČMRLJE?

Jerko Bodlaj

Čmrlji so me privlačili še kot otroka. Čebel je bilo vedno preveč in vsi so jih hvalili, kako da so pridne. Povrh je imel stric velik čebelnjak in včasih sem mu po svojih močeh pomagal pri čebelarjenju, tako da so mi bile od nekdanjega običajne in domače. Saj kake posebne koristi okoli čebelnjaka ni bilo od mene, kako stvar sem pa le prinesel, odnesel ali pospravil, največ sem menda naredil, kadar sem v kaki senci blizu čebelnjaka bral in šel strica iskat, če so čebele začele rojiti, da je lahko videl, kam se je roj usedel in ga pometel v kak kranjič. Ose so bile nekako neopazne, povrh so mi razlagali, kako da so škodljive, ker da "jejo" les s podstrešij, na katerih so si gradile svoje osirje, rek, "devet sršenov za enega gada" nam je pa vsem otrokom vlil v glave toliko strahu pred sršeni, da smo si jih upali ogledovati res z velike razdalje, če smo pa kje našli kako sršenje gnezdo, smo se pa tistega kraja na široko izogibali. Spomnim se, kako so nekoč podirali staro, debelo, votlo češnjo v kateri je bilo sršenje gnezdo in slika možakarja, ki je ves zavrt v cunje navsezgodaj zjutraj z nafto v steklenici lezel po lestvi zažgat tisto gnezdo, medtem ko so ostali z nekakšnim strahospoštovanjem gledali, kako jo bo odnesel, mi je ostala globoko v

spominu. Tako so mi ostali čmrlji. Dokaj redki so bili, nihče se jih ni bal, saj niso bili nevarni, nihče nikoli ni pripovedoval, da bi ga kdaj pičil kak čmrlj, bili so debeli in nekam nerodni in prav basovsko so brenčali okoli. Všeč so mi bili. Vendar je bilo to vse, kar sem takrat v zvezi s čmrlji naredil - kaj dosti o njih ni bilo napisanega, da bi jih pa kdo celo gojil, ni bilo takrat niti misliti. Simpatija je pa ostala.

Mnogo let kasneje sem nekje zasledil, da se da čmrlje zvabiti v narobe obrnjen cvetlični lonček, v katerem potem živijo, pa ni bilo nič napisanega, kako jih zvabiti v tak lonček, povrh pa sredi mesta, kjer sem živel, niti pogojev za to, da bi jih "redil" ni bilo.

Še nekaj časa je preteklo, preden sem se preselil na deželo. Tu je stik z naravo bistveno tesnejši, tako da sem postavil nekaj valilnic, v katerih spomladi gnezdiijo sinice, pa tudi vrabci včasih, vsako zimo na kako vejo obesim krmilnico in potem z daljnogledom gledam kdo vse prihaja na hrano - če koga ne poznam, ga pa poiščem v knjigi, da potem vem, kdo je in kaj bi mu šlo bolj v slast. Sinic je ničkoliko, slavci gnezdiijo v bližini, ščinkavce na

daleč komaj ločim od vrabcev, taščice prihajajo redno, nekaj časa so pa celo gnezdile v bregu pod hišo, par brglezov se stalno potika okoli in detel pobira mrčes po drevesih. Kadar je posebno hudo, pridejo tudi grlice in kak dlesk, celo sraka je že zašla v krmilnico. Le kos je nekam neroden - nikakor si ne zapomni, pod katerim drevesom ga čakajo jabolka. Včasih raje kluje v okensko steklo, za katerim ga mamijo rumene limone, čeprav mu tudi na okensko polico nastavim kak krhelj. Seveda se pa ob takem živžavu tu in tam najde kak skobec, ki se zapodi od nekod, da bi kaj ujel in takrat vse prhne v bližnje grme in živo mejo. V bližnjih smrekah je imel letos veveričji par svoje mladičke in prijetno jih je gledati, ko se podijo po vejah gor in dol. Morda so tu, ker na eni od vej visi moja "hišica" v kateri se po navadi najde kak oreh ali lešnik. Jež prihaja občasno in premišlujem, če bi ga morda ne mogel zvabiti v podzemni brlog, ki bi mu ga naredil. Najbrž bi ujel kako miš ali voluharico, ki jih je povsod preveč in delajo samo škodo, pa tudi kače, ki jih tu in tam vidim v grmovju, bi verjetno pregnal.

Tudi čmrlji so počasi prišli na vrsto. Najprej je seveda pri tem zelo koristil internet, saj tam najdeš skoraj vse. Prebral sem si kar precej o tem, kako in kje čmrlji živijo, kako se hranijo, kako prezimujejo, kako so koristni v rastlinjakih in da jih Nizozemci celo gojijo zato, da jim oprahujejo paradižnik, naletel sem na načrte za čmrljake, prebral nekaj tudi o tem, kako ujeti matico in jo pripraviti, da sprejme ponujeno bivališče, tako da se mi je zdelo, da že kar nekaj vem. Nazadnje sem zasledil celo podatek, da pri nas nekje deluje skupina ljudi, ki se ukvarja s čmrljarjenjem. Da se ti ljudje sestajajo v stavbi čebelarke zveze v Lukovici. Tudi to sem izvedel, da se srečujejo dvakrat letno.

Ker je bilo prepozno, da bi se povezal z njimi, sem se čmrljev lotil kar na svojo roko. Dobil sem si potreben material, prerisal načrte in si naredil štiri panjičke, take ki imajo "predprostor". Ker ti seveda ne morejo stati kjerkoli, sem naredil še majhno hišico na štirih kolih, ravno prav veliko za tiste štiri panjičke, da bo vse lepo na suhem in na pravem mestu blizu hiše.

Zime je bilo že konec in ker sem prebral, da čmrlje matice ne marajo vonja po sveži barvi, menda celo po človeku ne, sem panjičke in čmrljak pustil kar surove, nepobarvane. Bo že naslednjo zimo čas tudi za barvanje.

Računal sem, da bom prazen prostor pod čmrljakom uporabil za to, da bi vanj namestil "hotel za žuželke". Če nekaj koristi nekemu, zakaj ne bi obenem še komu drugemu? Domov sem navlekel slamo, stara na pol preperela in od črvov nažrta debela, opeke, listje in vejice, nazadnje pa v knjigi o čmrljih prebral, da je voščena vešča eden od sovražnikov čmrljev. Ustrašil sem se, da bi kako tako veščo morda privabil v svoj "hotel" in ker nisem vedel, kolikšna je verjetnost, da se to res zgodi, so načrti za žuželčji hotel postali odveč.

Čmrljak sem postavil nekam, kjer bo čim več sonca, da bodo "muhe" že navsezgodaj začutile prve žarke in jim bo v panju toplo. Šele kasneje sem izvedel, da to ni dobro, pa se je "hiša" selila nekam bolj v zavetje, nazadnje pa na zavetrn vogal, kjer jo bo obsijalo jutranje sonce, kmalu po poldnevu bo pa čmrljak v senci. Začetnik sam pač nima pojma.

Panjičke sem naložil s slamo, v vsakega tik za vhodom postavil posodico z malo medu, da bi matice morda prepričal s hrano, pripravil sem si čisto tanko mrežico iz blaga za zavese, v katero bom lovil take matice, ki letajo, kot da si iščejo primerno mesto za domovanje, našel primerno cevko, v kateri bom nosil matice pred panj, da bodo iz nje same odhajale v panje - in se lotil lova. Spomladi je bilo vreme nekaj časa lepo in toplo, pa spet hladno in vetrovno, pa spet toplo. Matic ki so iskale dom je bilo, kolikor bi si jih človek pozelel in niti posebej težko jih ni bilo loviti, ko sem se naučil primerne načina. Malo teže je bilo sicer debelušne dame prepričati, naj zlezejo iz cevke v tisto temno luknjico in marsikatera mi je ušla, še preden som jo spravil v panj. Videl sem, da tako ne gre, zato sem panjičke razpostavil okoli čmrljaka in vsako matico kar s cevko vred spustil v panjiček, ki je bil seveda s prednje strani zaprt. In sem,

kakor vелеvajo navodila, nekaj minut čakal pred panjem, potegnil čep iz njega in čakal, če bo "muha" s svojim vedenjem pokazala, da jo hiša, ki ji jo ponujam, zanima ali jo bo na hitro ucvrla kam drugam. Vse brez izjeme so pokazale, da so prav po žensko izbirčne - nobena ni hotela ostati. Ampak čas je bil še pravi, lovil sem, poskušal z "nastanitvijo" in bil vedno spet razočaran. Nekaj ni šlo prav.

Ujel sem spomladanski sestanek čmrljarjev in izvedel, da je treba loviti prave matice, ker vse niti ne marajo živeti v panjih. Štala. Toliko truda, nazadnje so pa nekatere gospe preveč izbirčne. Opustil sem nadaljnja prizadevanja, da bi imel čez poletje doma vsaj eno čmrljo družino in se lotil nadaljevanja dela s čmrljakom. Pobarval sem panjičke, pobarval čmrljak, streho dodatno prekril s pločevino in vse skupaj postavil na najmočnejše sonce - naj žge, da bo tako izpuhtel vsak vonj po novem, po človeku in barvi. Spomladi bodo matice spet letale.

Čmrljak seveda privablja zanimanje prijateljev, ki prihajajo na obiske. Skoraj vsak modro ugotovi - o, čebele boš imeli! Ko razložim, da to ni čebelnjak ampak čmrljak, me najprej vsak debelo pogleda, potem pa z nekakšnim nezaupanjem, kot da sem malo čez les, vpraša: "Zakaj pa čmrlje?" Razlagam, kako koristni so čmrlji,

kako oprašujejo nekatere rastline, ki jih druge žuželke ne, kako jih načrtno goje, da si s tem zagotovijo skoraj podvojen pridelek v rastlinjakih, kjer jim pomagajo, kakšne so njihove družine, ko pa povem, da so čmrlji celo bolj pridni kot čebele in da niso "ekonomsko zanimivi", ker živijo v premajhnih družinah, mi skoraj nihče ne verjame. Dodam, da so čmrlji vse bolj ogroženi in da jim je treba nekako pomagati. Zanimivo, kako malo ljudi vedo o teh živalcah, kako na vsako dejavnost, ki ne prinaša dobička gledajo z nerazumevanjem in kako malo so nekateri pripravljeni narediti za naš svet.

Seveda mi je moj spomladanski neuspeh dal misliti. Ugotovitev, da kljub temu, da nekaj vem, dejansko ne vem nič, je bila žalostno dejstvo. Načrt za panjiček, kakršnega sem pobral z interneta ni predvideval možnosti, da bi ga lahko od zgoraj odpiral in tako lažje spustil matico vanj. Tudi tisti dve luknjici za zračenje sta se mi zazdeli nekam borni za zračenje, če je res, da je poleti čmrljem v panju prevroče. Motilo me je vprašanje potrebne toplote za matico in prvo zalego zgodaj spomladi, ko nočne temperature padejo tudi v minus, pa tudi dejstvo, da se nekaterim vrstam domovanje v panju zdi presuho, mi ni bilo všeč. Saj se da marsikaj popraviti - potem pa bodo že matice same pokazale ali je popravek pravi zanje ali ne.

Prva sprememba, ki bo prišla na vrsto čez zimo, bodo majhna vratca na zgornji strani panjičkov, da se jih bo dalo odpreti in spustiti matice v notranjost, po potrebi pa tudi včasih pogledati v panj. Če je poleti v panju prevroče, je mogoče panj predelati tako, da se ga takrat zrači tako, da se za malenkost dvigne cel pokrov, pri čemer je špranja seveda zavarovana z mrežico, da v panje ne bi našla poti voščena večča ali kak drug vsiljivec, ki bi mu zadišal med, morda bi se našel način, kako bi notranjost vsaj malo vlažil, predvsem pa je mogoče vsak panj tudi malo ogrevati, dokler zunanje temperature niso dovolj visoke, da čmrlji malo lažje zažive.

Seveda s svojim neznanjem lahko naredim marsikaj narobe, zato sem se

oglasil dr. Gradu in ga za začetek vprašal, kaj si misli o ogrevanju. Zanimalo ga je. Že sam je razmišljal o kaki možnosti, čeprav drugače, kot jaz. Oba sicer rabiva elektriko, čeprav bi on ogreval panj od zunaj, jaz od znotraj. Treba se bo seveda odločiti, kakšno temperaturo bi bilo prav vzdrževati v panjih - mislim, da tako, da bi matice ne izletavale v prehud mrz in morda zaradi tega poginile, ker bi jih pretopel panj zavedel na "misel", da je tudi zunaj prijetno toplo, spet pa ne prenizko, torej nekaj takega, da bi bila notranjost panjička ravno prav topla, da bi se zalega lahko razvijala in bi se matici ne bilo treba ogrevati. Ker nameravam ogrevati samo drugi prostor v panjičku, bo morda že razlika v temperaturi med tem prostorom in "predprostorom" povedala matici, da je zunaj panja še bolj hladno. Če bi bila v tem predprostoru nastavljena še posodica z z medom oslajeno vodo, jih morda niti ne bi preveč vleklo ven v prehud mrz, saj bi imele vse "doma". Ker se ogrevanje seveda lahko tudi izključi, razmišljam, da bi ga morda izključil vedno, ko bi zunanja temperatura presegla določeno vrednost. Katera temperatura je to, se bo dalo

približno ugotoviti izkustveno - saj vemo, kdaj opazimo čmrlje zunaj in kdaj je zanje prehladno.

Dnevi ob koncu oktobra in v novembru bodo prinesli podobne pogoje, kakršni so spomladi, ko se prebujajo matice. Takrat lahko v svojih štirih panjičkih preizkusim, kakšno notranjo temperaturo da določena moč ogrevanja pri taki ali taki zunanji temperaturi pri enaki prostornini ogrevanega prostora. Izmerjeni rezultati bodo lahko podlaga, da se z interpolacijo izračuna, kakšno ogrevalno moč bi rabili za točno določeno notranjo temperaturo pri željeni (napovedani) zunanji. Spomladi bo pa, če bo sreča z nastanitvijo mogoče poskus preveriti v praksi. Če bo zadeva koga zanimala, rezultati in način seveda ne bodo skrivnost. Bolj všeč bi mi bilo, če bi še kdo poskusil kaj podobnega in bi lahko primerjali rezultate in tako hitreje našli najustreznejši način.

ALI SO ČMRLJI POSTALI ŽRTVE ČLOVEKA?

Franc Ovsec, Dob

Vse pogosteje nas narava opozarja, da z našim planetom ne ravnamo tako kot bi morali. Sodobni človek je v sto letih napravil naravi toliko škode kot je ni človeštvo v vsej svoji zgodovini od pradavnine dalje. Narava sama zaceli rane, ki jih povzroči našemu planetu, ne vemo pa, če ji uspeva celiti ran, ki jih povzroča sodoben človek s svojimi nepremišljenimi dejanji. Spremembe vremena po svetu in pri nas kažejo na to.

Zadnje dni februarja in začetek marca letošnjega leta sta bila neobičajno topla za ta letni čas. Toplo vreme je predramilo iz zimskega dremeža prenekatero žuželko, tudi naše prijatelje čmrlje. Prezgodaj prebujeni čmrlji so imeli na razpolago malo cvetlic, da bi se z njihovo medicino potešili

lakoto. To je njihova prva naloga. Potrebovali bodo tudi veliko energije za iskanje in ustvarjanje svojih domov. Poskrbeti bodo morali za prvi rod svojih potomcev.

Letošnji spomladanski meseci čmrljem niso bili naklonjeni. Pričakala so jih neobičajna vremenska nihanja, najprej toplo, pozneje pa precej hladno vreme. Prvega čmrlja sem opazil že 1. marca okoli 12. ure. Tiste dni je bilo toplo sončno vreme z dnevnimi temperaturami do 20. st. C. Tudi 20. marca je bilo tako. Tisti dan sem na obrobju gabrovega gozda, ki se razprostira za hišo, opazil devet čmrljev in sicer travniške in velike črno-rdeče čmrlje. V kratkem času mi jih je uspelo uloviti pet. Ponudil sem jim domovanje v

panjičih. Na razpolago so imeli tudi » prigrizek », sladkor in med, razredčen v vodi. Ponujeni komfort jim ni bil všeč, odleteli so novim dogodivščinam naproti. Potrdila se je izkušnja iz prejšnje pomladi, da zemeljski čmrlji zelo neradi sprejmejo domovanje v panjih. Do 10. aprila sem potem ujel še šestnajst čmrljev, vse na obrobju gabrovega gozda za hišo. Lovil sem predvsem matice, ki so očitno že iskale primeren prostor za domovanje. Nobena od matic se ni odločila za ponujeni domek. 25. aprila sem za hišo opazil »kapitalnega« črno-rdečega čmrlja. Kar nisem mogel verjeti, da lahko ta reč leti po zraku. V kurilnico je 29. aprila zašel sivi travniški čmrlj, katerega sem ujel in prenesel v panj. Malo pozneje pa sem ob nadstrešku garaže ujel še enega črno-rdečega čmrlja. Nobeden od njiju ni ostal v panju.

Po velikem številu čmrljev okoli mojega doma sem sklepal, da je bilo preteklo leto ugodno za njihov razvoj. Po neuspelem » udomačevanju » čmrljev sem pričakoval, da jih bom vsaj lahko opazoval med poletjem pri obiskovanju cvetlic na vrtu. Tako je bilo do sedaj vsa poletja, v avgustu so se kar drenjali na sončnicah. Uspelo mi je narediti kar nekaj uspešnih posnetkov. Toda velika neobičajna nihanja temperatur spomladi so naredila svoje. Preko poletja okoli hiše ni bilo opaziti čmrljev, razen v dveh primerih. Prvega sem opazil 4. junija, ko je vzletaval iz lesenega soda, ki služi za okras na terasi. V njem so pred leti valile tudi siničke. Vesel sem bil njegove naselitve, po nekaj dneh pa sem mrtvega našel poleg soda. Drugega pa sem videl 19. avgusta na sončnici. Bil je drobcen sivi travniški čmrlj. To sta bila edina primerka, ki sem jih opazil do pozne jeseni. Vse to kaže, da je populacija čmrljev letos doživela nekaj hudega, predvsem zaradi nihanj temperatur v času, ko so matice pripravljale gnezda za nov zarod.

Z zanimanjem pričakujem prihodnjo pomlad. Takrat bodo vidne posledice, ki so doletele čmrlje letošnjo pomlad. V mojem okolju se bodo posledice lahko hitro opazile, saj je bilo vsa leta doslej opaziti veliko različnih vrst čmrljev. Izumiranju

čebel, ki ga povzroča intenzivno kmetovanje z uporabo pesticidov, se bo, tako je videti, pridružilo še upadanje števila čmrljev zaradi muhastega vremena. Prihaja čas, ko bo potrebno reševati vse vrste opraševalcev. Te nujno potrebujemo, saj velika večina rastlin brez njih ne more preživeti, posledično pa tudi mi ne.

Večkrat premišljuje, kako pomagati sedaj že kar nebogljenim čmrljem in drugim alternativnim opraševalcem. Domovinsko pravico na našem planetu imajo mnogo tisočletij več kot človeški rod, sedaj pa prišleki, ki so prišli na planet mnogo pozneje, ogrožajo njihov obstoj. Menim, da k ohranjanju žuželk- opraševalk lahko nekaj pripomore tudi Čebelarska zveza Slovenije in Komisija za alternativne opraševalce. Potrebno je poiskati poti, da se v javnosti več govori ljudem o pomenu vseh opraševalcev. V letu 2012 je bilo kar nekaj medijskih prispevkov v časopisih, radiju in televiziji, vendar je potrebno ljudi kar naprej ozaveščati, da se nekaj »prime«. Vse osnovne šole bi morale imeti vsaj en panj čebel in čmrljev ter hiške za druge alternativne opraševalce. Tako bi že otroci spoznavali pomembne opraševalce in se naučili kako jih ohranjati in vzgajati. Občinske ustanove naj se spodbuja, da na javnih površinah zasajajo medonosna drevesa. Kmete je potrebno osveščati, da so oni tisti, ki morajo prvi ohranjati kulturno krajino. Kmetujejo naj za čebele in čmrlje prijazen način. Košček travnika naj pustijo nepokošen. Tako bodo lahko cvetele rože, ki bodo nudile hrano čebelar in čmrljem. Ti bodo v zemlji varni pred pustošenjem, ki ga za sabo pustijo sodobni kmetijski stroji. Včasih so imele čebele in čmrlji v poletnih mesecih obilo hrane, sedaj pa skoraj stradajo. Ljudi je treba naučiti, kako obvarovati gnezda čmrljev pred naravnimi plenilci. Prihajajo časi, ko bo štel vsako ohranjeno gnezdo. Tudi lastnike vrtov je potrebno pritegniti, da na vrtove namestijo panj s čebelami; ne z namenom, da bi pridobivali med, temveč, da bi čebele v okolici opraševale sadno drevje in druge rastline po vrtovih. Na svoje vrtove lahko pritegnejo tudi čmrlje in divje čebele z nameščanjem njim primernimi hišicami. Te se dobijo danes že v vrtnih centrih.

K večjemu zanimanju ljudi za žuželke opraševalke lahko pripomorejo tudi dogodki, kot je izid in predstavitev poštnih znamk, na katerih so bili predstavljeni čmrlji. Dr. Janezu Gradu gre zahvala, da je po večletnem prizadevanju uspelo, da je Pošta Slovenije izdala serijo znamk: Čmrlji, pomembni in ogroženi opraševalci. Tudi zanimiva predavanja, ki so namenjena članom Komisije za alternativne opraševalce, bi morala najti pot v širši javnosti. Tu mislim na predavanje dr. Andreja Gogale: Prezrte čebele. Ne na zadnje bo potrebno spodbuditi tudi državo (ministrstvo za kmetijstvo, okolje in prostor), da nameni nekaj pozornosti in denarja prav ogroženim vrstam opraševalcev in tako pripomore k ohranjanju ogroženih žuželk.

Skrajni čas je, da ljudje spoznajo, kako pomembne so žuželke- opraševalke za človeštvo in njihov obstoj. V tem prispevku sem omenil nekaj idej, kako pristopiti k

reševanju le teh. To so moja razmišljanja, ne vem pa, če so vsa sprejemljiva in uresničljiva.

Na koncu bi naslovil na ljubitelje čmrljev željo, da bi se v okviru Komisije za alternativne opraševalce izmenjali izkušnje o gradnji panjev in vzgoji čmrljev. Na spletu je opisanih veliko načinov in človeka bega, kateri je najprimernejši. Zato bi bile dobrodošle izkušnje iz »prve roke«. Čmrlje je težko »udomačiti«, zato nebi bilo slabo, če bi kdo, ki ima več čmrljih družin, katero oddal drugemu ljubitelju, ki jih nima. S tem bi lahko prenesli čmrlje tudi v okolja, kjer jih primanjkuje. Morda se da organizirati tudi nakup čmrljev, ki jih gojijo za potrebe vrtnarjev. Čisto na koncu pa še to: če kdo želi imeti na prednji strani poslikan panj za čmrlje, ga lahko jaz poslikam z akrilnimi barvami. Nekaj primerkov je bilo objavljenih v zadnjem zvezku št.2. Lepo pozdravljam vse ljubitelje čmrljev in drugih ogroženih žuželk.

ČMRLJI – OPRAŠEVALCI PARADIŽNIKA V POKRITEM RASTLINJAKU PODJETJA »PARADAJZ« IZ TURNIŠČA

Alenka Marovt, novinarka oddaje Preverjeno, POP TV

Čmrlji - nerode oziroma gostodlaki debeluhi, ki se komajda premikajo in imajo majhna krila, so prej v posmeh, kot v praktično rabo. S približno takšnim vedenjem in stereotipi že v risankah, kjer so često upodobljeni, pač živi večina nepoučenih.

Ko sem naletela, kako da so te nerode pridne in nadvse koristne, za povrh pa odkrila še ljubitelje, kaj, prave "enciklopedije" čmrljev, to je profesor Janez Grad, sem se odločila, to bo odličen prispevek za Preverjeno. Pa nas je pot vodila tudi do Paradajsa v Turnišču, kjer so čmrlji v središču pozornosti. Potem ko sta Dejan Šumak in Martin Žiga, agronoma, po diplomi ostala brez službe, sta po nekaj letih uresničila idejo paradižnikovih rastlinjakov v Renkovcih. Na štirih hektarjih pokritih rastlinjakov, v katerih je 24 stopinj Celzija, rastejo ogromne paradižnikove sadike, na njih pa

sočni sadeži. Glavni krivci za rdeče paradižnike so seveda delovni čmrlji, ki oprašujejo podolgovate rumene cvetove. Čmrlje uvažajo iz Avstrije, saj v Sloveniji do zdaj ni še nikogar, ki bi čmrlje gojil za komercialne namene. Tedensko vnesejo na hektar eno družino čmrljev, torej eno škatlo, v kateri je od 80 do 100 "delavk". Za družino odštejejo od 50 do 70 evrov, na leto več tisoč evrov. Pa čeprav, kot pravi Šumak, so kar "drag šport", brez njih ne bi šlo, še več, z njimi so izredno zadovoljni, so del njihove stalne favne v rastlinjaku. Tako paradižnik naravno oprašijo, kar pa je tudi dokaz, trdijo, da ne uporabljajo strupenih škropiv, češ drugače bi zagotovo poginili.

So pa čmrlji, o čemer smo se prepričali tudi sami v rastlinjaku, izredno hitri, komaj smo jih s kamero ujeli na cvetu paradižnika. To pomeni, sklene Šumak, če so hitri, delajo ves čas, torej so zdravi!

LJUDJE SMO TUDI DEL NARAVE

Ferdinand Haler

Z ženo sva že od leta 1990 upokojena in živiva v svoji hiši, ki jo obdajata zelenjavni in okrasni vrt v velikosti 6 arov. Kljub temu, da je ta parcela v naselju individualnih stanovanjskih hiš, je tudi tu narava zelo lepa in radodarna.

Ker sem delovna leta posvetil železarstvu, me je ob delu krepila narava in sobivanje z njo, prilagajal sem se ji, dal sem ji tisto kar sem znal in mogel, od nje pa jemal le toliko kolikor mi je brez škode lahko dajala.

Sem lovec in gojitelj od rane mladosti, tudi čebelarstva sva se z ženo lotila. Pri čebelicah sva bila skoraj 10 let in čebelarila z 9 panji in 3 prašilčki dokaj uspešno. Čebelnjak sva postavila v Miklavžu nad Taborom na nadmorski višini 760 m. Narava je tam neokrnjena in čbelice so imele resnično naravno pašo na rožicah, ki niso okusile nobenih strupenih snovi.

Prav prijetno je bilo spomladi opazovati pridne čbelice, ki so skrbele za svoj zarod, nama pa dajale sladek in zdrav med. V čebelnjaku pa je družbo delal čbelicam in se tudi grel ob panjih najin prijatelj gož. Gož je še vedno prisoten, čbelic pa nimava več. Človeška hudobija in nevoščljivost nama je preprečila, da bi jesen življenja še delila z najinimi prijateljicami. Ob polni zalogi zimske hrane, porabile so jo le za vzorec, so bili spomladi panji žalostni. Strup je pokazal svoje zobe.

Še vedno veliko prijetnih uric preživim v naravi, veliko pa je prav lepih užitkov tudi doma. Slovenski rek: »Ljubo doma, kdor ga ima« je resnično pravi. Povsod je lepo, le doma je najlepše, le opazovati je treba naravo in z njo živeti. Mislim, da tudi živalce to občutijo na najinem vrtu. Dom si je izbrala ježeva družina kar na najinem vrtu, nekje pod drvarnico. Pozimi nama družbo delajo, seveda med ostalimi pticami, tudi črni kosi, ki se veselijo vsakega jabolka. Spomladi pa naju razveseljujejo s prijetnim petjem.

Gostoljubnost so nama pa izkazale tudi divje čebele, ki so se naselile kar na najini terasi. Sprva so vrtale luknje v fuge iz apnene malte med kamenjem s katerim je zidan steber terase. Potem so v te okrogle luknje zalegle in jih zadelale z blatom.

Čutil sem, da bom tem živalcam pomagal in jim olajšal delo. Iz trstike, ki sem jo našel v naravi, sem narezal nekaj paličic, dolgih cca 10 cm in jih povezal v šop, ga pritrdil na strešni tram. Divje čebele so ta bivališča sprejele zelo dobro in so v trstike pričele zalegati.

BRENČEČI LEHOTCI V MOJEM OBJEKTIVU

Darinka Šetinc

Do predavanja dr. Grada o čmrljih nisem kaj dosti vedela. Jemala sem jih pač kot eno od mnogih lepih stvari v naravi, ki jo vidiš, če hodiš z odprtimi očmi po svetu, kot je vedno govoril moj oče. In ker gledam po svetu vedno tudi skozi objektiv fotoaparata, so prijazni brenčači, poleg drugih žuželk, rožic in ostalih lepot, pogosto tarče mojih fotografskih klikov. Sedaj so moje oči odprte še malo bolj in moje življenje je še za kanček bogatejše.

Fotografija čmrljev pri malici na bodeči neži (brezstebelna kompava) je nastala na poti od turistične kmetije Rogar proti Potočki Zijalki na nadmorski višini približno 1500 m, čmrlja na kimastem bodaku sem fotografirala 11. avgusta lani na poti na Uskovnico na približno 1100 m nadmorske višine, čmrlj na navadnem glavincu pa je bil fotografiran malo pod vrhom miljskega hriba na nadmorski višini približno 180 m.

Ugotavljam, da je na slovenski obali delovno leto čmrljev kar dolgo, saj sem prve (sedaj vem, da so to matice) videla že v sončnih januarskih dneh, zadnji pa brenčijo okoli do konca oktobra. Letos je obilno pašo ponujal tudi še november, saj so mnoge rastline v topli jeseni zacvetele še enkrat in čmrlji so obiskovali cvetočo sivko skoraj do 20. novembra*.

Čmrlje z oranžnimi zadki sem videvala predvsem nad tisoč metri nadmorske višine in sem že prišla do sklepa, da je njihovo življenjsko okolje nekoliko višje, a se je izkazalo, da moj sklep ni pravilen, saj sem takega "oranžnega" velikana srečala letos zgodaj poleti v Brežicah, žal pa ni želel pozirati in je odletel, preden sem izvela fotoaparata.

* Ga. Darinka Šetinc je naknadno poslala tri fotografije čmrljev (na naslednji strani), ki jih je posnela konec decembra 2012: *»Seveda ni bilo kakšne množice čmrljev, le tu in tam kakšen primerek, pasli so se pa izključno na jagodičnici (arbutus unedo), ki je v letošnjem decembru obilno cvetela. Čmrlji so se sicer prikazali le v sredini dneva, ko je bilo okoli 14 stopinj. Tudi tale, ki sem ga ujela 30. 12. 2012 je bil na jagodičnici okoli 13. ure, bil pa je res topel sončen dan. Fotografirala sem ga pri hiši v Kolombanu, na višini cca 180 m nadmorske višine.«*

